

# NEKAJ POZABLJENIH LJUBLJANSKIH SVETIŠČ

## KAPELI NA ŽABJAKU

IVAN VRHOVNIK

**Z**a ljubljanskega zgodovinarja je še vedno odprto vprašanje, kdaj in kje so se v našem mestu naselile *prve redovnice*; ali so imele v svojih stanovališčih kapele? V to temo posveti nekoliko poročilo škofa Hrena nadvojvodi Ferdinandu dne 9. jul. 1601. Iz njega posnemamo, da je v 16. stoletju stala na mestnem svetu v grajskem znožju nasproti gorenjega oddelka nekdanjega frančiškanskega samostana hišica, stanovališče treh ali štirih redovnic (*geistliche Frauen*), ki niso imele nobenih drugih dohodkov razen kar so si prislužile z rokami, s prejo, pletenjem in dr. Za kapelo ni bilo prostora v hišici. K službi božji in molitvi so hodile čez Frančiškanski (zdaj Vodnikov) trg v cerkev Device Marije v nebo vzete. Kolikor je podpisano znano, je bil to *prvi ženski samostan v Ljubljani*. Izmrl je. Ko se je bilo razširilo lutrstvo, se nobena devica ni več zglasila za samostansko življenje. Hišica je skapala. Njeno stavbišče, spremenjeno v vrt, je zasegel mestni magistrat (k. a. 35).

Tudi druga nunska naselbina ni imela trajnega obstanka. Valovi tridesetletne vojne so leta 1637. zanesli k nam begunske *cistercijanke* iz Friedenweilerja v Schwarzwald. V Ljubljani so se naselile na Žabjaku. Radics (A. H. II. 34—42) je v mestnih davčnih knjigah staknil njihovo pribežališče v Hrenovi ulici 17 in na Žabjaku 9, zdaj posest Lastnega doma dr. z o. z.

Mestni magistrat je priseljenke podpiral, oskrbel jim je kurivo in jim pri odhodu 1646 poleg potnine 10 gld. dal lepo spričevalo o neoporečnem vedenju.

Cistercijankam je bilo glavno opravilo molitev, premišljevanje, služba božja; izmed ročnih del so gojile zlasti vezenje, v svoji domovini tudi poljedelstvo. Obležene so bile v bele halje s črnim pasom, škapulirjem, pajčolanom (l. c.)

Vsakdanje obiskovalke bližnje cerkve sv. Jakoba pa so si napravile tudi domačo kapelico. Radics (l. c.) je res zasledil v prvem nadstropju njihove nekdanje hiše obokano sobico, kjer je nekdanj utegnila biti domača kapelica.

*Ljubljanski ženski samostani* starejše dobe so bili tile: nune neznanega reda v 16. stoletju, cistercijanke 1637—46; klarise 1657—1782; uršulinke 1702 do danes.

Nekdanja nunska hiša na Žabjaku je z večkratnimi prizidki prešla iz rok raznih gospodarjev v last Andreja Mandla in njegovih dedičev do 1717. V tej dobi so stanovali ondí tkalci (10 do 13) in včasih tudi mestni godci. Leta 1717. je kupil hišo mestni magistrat in jo porabil za *vojašnico*. Poročilo iz leta 1754. (m. a. 208) pravi, da stoji kakor otok od vseh strani prosta poleg Ljubljaničice. V opuščeni vojašnici je deloval 1754 do 1761 zavod s širokim imenom: Kaz-

nilnica, predilnica in delavnica (*Zuchthaus, Spinn- und Arbeitshaus*); po ljubljansko se mu je reklo kar *cuhthaus*. Pokorno hišo je zval Vodnik v L. Novicah *Zuchthaus*. Menda zaradi nekaterih »malefic-person« ženskega spola so hudo mušneži *cuhthausu* zdeli priimek *angelski grad*.

Vrhovec (Laibach 41—45) je opisal zavod, toda prezrl je njegovo *kapelo*. Na hišnem dvorišču jo je postavil na mestne stroške stavbenik *Candido Zuliani* leta 1754. eno leto potem, ko je bil dogradil prvo trnovsko cerkev (Vrhovnik, T. ž. v Lj. 310). Zato je prejel 50 gld.

O zidanju kapele na Žabjaku je ohranjen podroben račun: 3100 zidakov in obočnikov po 6 gld. tisoč po meščanski ceni gld. 18:36; 800 strešnikov po 54 kr., gld. 7:20; 27 žlebakov po 3 kr., gld. 1:21; 34 košev apna po 30 kr., gld. 17; 6 ladij trdega kamenja po 41 kr., gld. 4:6; 18 ladij peska po 9 kr., gld. 2:42; 2 sežnja kvadrov po gld. 5, gld. 10; 5 kamnitih stopnic *Candidu* gld. 3; 2 kamnarjema zato, da sta jih postavila, za dva dni po 30 kr., gld. 1; voznina gorenjega gradiva za 43 voženj po 4 kr., gld. 2:52; 500 poldrugcev gld. 1; 20 latnikov 24 kr.; 275 funtov železa za zaklepe in rešetke pri oknih po 5 kr., gld. 22:55; dva trama po 18 lakti za streho gld. 1:08; 12 šperavcev za streho po 12 kr., gld. 2:24; 22 dolgih desk za klečalnik in kavalete po 7. kr., gld. 3:44; 6 podnic po 12 kr., gld. 1:12; dva ploha po 7 kr., 14 kr.; 40 dolgih letvic po 2 kr., gld. 1:20; kleparju plačal za križ z jabolkom vred za vrh kapele gld. 1:20; tesarjem za postavljanje ostrešja, pokritja kapele in izgotovitev 12 kavalet za 16 dni po 17 kr., gld. 4:32; dninarju, ki je pomagal tesarjem za 4 dni po 12 kr., 48 kr.; dvema zidarjema, ki sta popravila staro ostrešje in potlakala od enega dne 34 kr.; mizarskemu mojstru dal 11 debelih podbojev za okvire pri oknih in vratih po 51 kr. kos, gld. 16:9 — kar znaša gld. 125:46, ki jih je 26. febr. 1756 plačal glavni mestni blagajnik Franc Jakob Ranilonitsch iz delavnice in kaznilnične blagajne. Poleg stavbenika Zulianija so bili pri zidanju kapele zaposleni obrtniki: kovaški mojster Jurij Gregoritsch, ključarska mojstra Matija Guzer Praun in Tomaž Wischekh, mizarski mojster Hanže Jurij Grosser, steklarski mojster Ferdinand Sondthueber.

Tudi pozneje magistrat ni pustil kapelice na Žabjaku v nemar. Oskrboval jo je z raznimi potrebščinami za službo božjo, kar priča inventar z dne 28. apr. 1763. V njem stoji, da je imela kapelica tedaj podobo vstalega Zveličarja, parament, križ, dva svečnika, dve usnjati blazini, povoščeno platno, dve kanonski tablici, dva dolga platnena prta za čez oltar, kelih, dve mašni srajci, mašni plašč, štolo, manipul, portatile (oltar torej ni bil posvečen), dva para cinastih kangelj s cinasto skledo. Inventar je napravil oskrbnik predilnice in delavnice Jožef Vehovic.

V novo kapelo so hodili maševat oo. frančiškani. Izmed njih se omenja o. Vincencij Merjaschiz (1754). Za vsako sv. mašo jim je šlo 17 kr. O božiču so prekaljali kapelo in zavod ter med letom delili sv. zakramente nevarno bolnim šenklaški vikarji. Za božično opravilo so prejeli duhovniki in stolni cerkvenci 48 kr.

Od leta 1772. do 1872. je bila hiša v Hrenovi ulici 17 v zasebni lasti. Nato jo je kupilo vojaštvo za vojašnico, pozneje za transportno zbirališče. Potem je prešla v last justičnega erarja in mu služila za preiskovalnico. S preselitvijo arestantov v jetnišnico v novi sodni palači je bila dovršena ta njena naloga, kakor tudi usoda kapelice.

Opuščeno je našel Radics (A. H. II, 40) takole: »Na dvorišču stoji (1909) nekdanja kapela šestero-voglata s 6 kamenitimi stebri; strop je obokan, z modro barvo poslikan, okrašen z zlatimi zvezdicami. Zunaj je bil napis: *Marija dobrega sveta*, prosi za

nas! God je dne 26. aprila. Kapelica je bila prenovljena leta 1878.«

Da je bila na dvorišču te hiše kdaj kapela, pomni zdaj (1934) nad 70 letna gospa *Katarina Rihtar*, ki stanuje tu že 27 let. Po njeni izpovedbi je stala kapela blizu lipe; bila je šestero-voglata, vedno zaprta. Bahovčevi, predzadnji tukajšnji gospodarji, so hranili v nji vrtno orodje. Naposled so jo podrli in njene ostanke odpeljali nekam na kmete. Kdaj se je to zgodilo, ali pred vojno ali po vojni, ne ve. G. Josip Bahovec je povedal tole: Prostori med šestimi kapeličnimi stebri, ki so bili iz tolčenega podpeškega kamna, so imeli lesene stene, ki jih je bilo mogoče vselej odstraniti, kadar je bila služba božja, tako da so ji lahko prisostvovali vsi jetniki kar z oken svojih celic.

Naslednica je *kapela Matere božje vedne pomoči* v justični palači.

## STATISTIČNI PREGLED

STAROSTNA RAZDELITEV PREBIVALSTVA LJUBLJANE PO LJUDSKEM ŠTETJU IZ L. 1857.

LOJZE PIPP

V VIII. odd. mestnega načelstva (domovinskem uradu) hranijo popisne pole popisov prebivalstva iz leta 1830., od 31. oktobra 1857., 31. decembra 1869., 31. decembra 1880., 31. decembra 1890., 31. decembra 1910., 20. decembra 1921. (mestni popis prebivalstva Ljubljane), 31. januarja 1928. (mestni popis prebivalstva Ljubljane), 31. marca 1931., ki vsebujejo mnogo dragocenega, povsem neobdelanega gradiva.

Mestni statistični urad namerava, če bodo dopuščale razmere, obdelati in objaviti v prihodnjih številkah naše revije po istem načrtu kratko študijo posameznih popisov prebivalstva našega mesta, ki bo nudila zanimive podatke za demografijo in pokazala smernice za sodobno gospodarsko, moralno in socialno politiko našega mesta.

Gradivo iz leta 1830. ni celotno ter tudi zato nezanesljivo, mimo tega so popisne pole dopolnjevali celo do leta 1855. tako, da je gradivo povsem neporabno za statistična raziskovanja.

Dne 23. marca 1857 je bil potrjen prvi avstrijski zakon o ljudskih štetjih, na podlagi katerega se je 31. oktobra 1857 izvršilo prvo štetje le domačega (ne prisotnega) prebivalstva, kar ne daje temu štetju vrednosti štetij, ki popisujejo vse navzoče prebivalstvo.

S ponovnim urejevanjem, sortiranjem in štetjem omenjenega gradiva iz leta 1857. je mestni statistični urad ugotovil število domačega civilnega prebivalstva Ljubljane na 20.780 duš.

Posnetki uradnih podatkov (Tafeln zur Statistik der österreichischen Monarchie, Wien 1862, österreichisches Städtebuch, Wien 1887) navajajo število civilnega prebivalstva Ljubljane z 20.747 tako, da zastajajo uradni podatki štetja za najnovejšimi rezultati mestnega statističnega urada za 33 prebivalcev. Ta razlika je nastala predvsem zaradi vpisa nekaterih vojaških oseb v popisne pole (Anzeige-Zettel zur Zählung der Bevölkerung und der nützlichen Haustiere nach dem Stande vom 31. Oktober 1857) in zaradi nekaj naknadnih korektur po nadzorni statistični oblasti; te korekture pa očitno niso vse vnešene v duplikate popisnih pol omenjenega ljudskega štetja iz leta 1857., ki so shranjene v odd. VIII. mestnega načelstva.

Od omenjenega števila prebivalcev je bilo l. 1857. 4716 oseb moškega in 4082 ženskega spola, plus 394 oseb obeh spolov (teh popisnic pa ni med pregledanim gradivom), ki niso bile pristojne v Ljubljano.

Po spolu je bilo od skupnega (t. j. navzočega) števila prebivalstva 10.059 (48'41 %) moških in 10.721 (51'59 %) žensk; na 100 moških je torej prišlo 106 (106'57 %) žensk, na 100 žensk pa 94 (93'84 %) moških.

Starostna razdelitev prebivalstva moških in žensk je bila z ozirom na skupno število moških ter skupno število žensk po rojstnih podatkih sledeča. Podlaga teh števil so številčni rezultati novega štetja iz l. 1857., t. j. 20.780 duš; sicer pa pri razmernih številih razlika 33 prebivalcev ni bistvenega pomena.